

РЕАЛІЗАЦІЯ СИСТЕМИ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ ДО ЗДІЙСНЕННЯ ФАСИЛІТАЦІЙНОЇ ВЗАЄМОДІЇ З УЧНЯМИ

IMPLEMENTATION OF THE SYSTEM OF PREPARATION FUTURE TEACHERS FOR THE FACILITATION INTERACTION WITH SCHOOL STUDENTS

У статті розглядається проблема підготовки майбутніх учителів до здійснення фасилітаційної взаємодії з учнями. Автором визначено суть понять «фасилітаційна взаємодія», «педагог-фасилітатор» і виокремлено особливості підготовки майбутніх учителів до здійснення фасилітаційної взаємодії з учнями. Отримані результати на констатувальному етапі педагогічного експерименту дають підстави стверджувати, що майбутні вчителі мають переважно низький рівень сформованості готовності до фасилітаційної взаємодії з учнями. У процесі дослідження запропоновано підвищити рівень готовності майбутніх учителів до здійснення фасилітаційної взаємодії з учнями завдяки впровадженню в освітній процес розробленої автором системи на таких етапах, як: інформаційно-аналітичний (збір інформації щодо цілісності знань, умінь і навичок у галузі професійних комунікацій майбутніх вчителів і викладачів педагогічних університетів); мотиваційний (організується діяльність, спрямована на створення мотиваційної сфери для всіх суб'єктів освітнього процесу); планово-прогностична (складається перспективний план із реалізації всіх етапів системи); діяльнісний (реалізується система підготовки майбутніх учителів до здійснення фасилітаційної взаємодії з учнями); моніторинговий (організація оцінної діяльності процесу реалізації системи, за необхідності внесення педагогічної корекції); результативний (порівняння отриманих результатів, підведення підсумків реалізації системи). Визначено критерії (мотиваційний, змістовий, процесуальний, особистісно-рефлексійний) і рівні (високий, середній, низький) сформованості готовності майбутніх учителів до здійснення фасилітаційної взаємодії з учнями. На формувальному етапі педагогічного експерименту було реалізовано в освітній процес майбутніх учителів розроблену систему. Застосування діагностичного комплексу методик на контрольному етапі педагогічного експерименту підтвердило, що відбулися кількісні зміни за визначеними критеріями, які відобразили значущі якісні перетворення у свідомості й поведінці студентів, що засвідчило суттєву позитивну динаміку їхньої сформованості готовності як майбутніх учителів до здійснення фасилітаційної взаємодії з учнями.

Ключові слова: система, підготовка, майбутні учителі, фасилітаційна взаємодія, учні.

The article considers the problem of preparing future teachers for facilitation interaction with school students. The author defines the essence of the concepts of "facilitation interaction", "teacher-facilitator" and highlights the features of training future teachers to implement facilitation interaction with school students. The results obtained at the ascertaining stage of the pedagogical experiment give grounds to assert that future teachers have mostly low level of readiness for facilitation interaction with school students. In the course of the research it is proposed to increase the level of readiness of future teachers to carry out facilitation interaction with students through the introduction of the educational system developed by the author at the following stages: information-analytical (collection of information on the integrity of knowledge, skills and abilities); motivational (organized activities aimed at creating a motivational sphere for all subjects of the educational process); planning and forecasting (a long-term plan for the implementation of all stages of the system); activity (the system of preparation future teachers for the facilitation interaction with pupils is realized); monitoring (organization of evaluation activities of the system implementation process, if it is necessary to make pedagogical corrections); effective (comparison of the obtained results, summarizing the implementation of the system). The criteria (motivational, semantic, procedural, personal-reflective) and levels (high, medium, low) of the formation of readiness the future teachers to carry out the facilitation interaction with school students are determined. At the formative stage of the pedagogical experiment, the developed system was implemented in the educational process of future teachers. The use of a diagnostic set of methods at the control stage of the pedagogical experiment confirmed that there were quantitative changes according to certain criteria, which reflected significant qualitative changes in the minds and behavior of students, which showed a significant positive dynamics of their readiness as future teacher for the facilitation interaction with pupils.

Key words: system, training, future teachers, facilitation interaction, students.

УДК 378.091.2
DOI <https://doi.org/10.32843/2663-6085/2020/27.29>

Прокопенко І.А.,
канд. пед. наук, доцент,
докторант кафедри початкової
і професійної освіти
Харківського національного
педагогічного університету
імені Г.С. Сковороди

Постановка проблеми у загальному вигляді. Фасилітаційний освітній процес у системі підготовки майбутніх учителів полягає в синергетично-позитивній взаємодії – обміні енергією та інформацією. Її ядром є студентські групи. Це педагогічна система, яка є за своєю структурою цілісною, ціннісно-орієнтованою, цілеспрямованою, складною та непередбачуваною. Це відкрита система з великою кількістю зв'язків і відносин із суб'єктами соціокультурної практики; її відкритість соціуму,

незамкнутість, імплементація у професійне та соціальне середовище є умовою якісного оновлення навчання на засадах фасилітації.

Фасилітація резонансно впливає на потреби особистості майбутнього вчителя в реалізації його творчого потенціалу, формує ціннісну мотивацію до педагогічної діяльності. За умов фасилітації долається властива «нетерпимість» до управління, мінливість елементів, їхніх характеристик і параметрів. Фасилітаційний підхід сприяє тому, що

здобувачі освіти розвивають здатність до пізнання самого себе, самостійності, становлення активним учасником освітнього процесу, причетності до педагогічних відкриттів. Тому одним із ключових завдань професійної підготовки майбутніх вчителів до фасилітаційної взаємодії з учнями є розробка й упровадження в освітній процес педагогічного університету такої системи, яка сприятиме *готовності* до цього виду діяльності.

Однак проблема розробки та впровадження системи підготовки майбутніх учителів до здійснення фасилітаційної взаємодії з учнями предметом окремого дослідження не була.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Відповідно до статистичних даних педагогом-фасилітатором є не кожен учитель, в Україні їх 5–10% від загальної кількості педагогів (це про них вислів – «Педагог від Бога»). Проведений аналіз наукової літератури дав підстави стверджувати, що педагог-фасилітатор – це професіонал, здатний прорахувати варіанти педагогічних дій, прогнозувати можливі його результати, він володіє технологіями аналізу та самоконтролю, вміє педагогічно осмислити умови освіти, наслідки інновацій, оцінити тенденції з позиції педагогічної доцільності, щоб не дати ні політиці, ні ринку, ні амбіціям запанувати над педагогікою [3; 6, с. 110; 7; 9].

Особливе значення в діяльності педагога-фасилітатора має опора на науку як показник «вищого пілотажу» в освіті, пошук шляхів відходу від штампа, шаблону, стереотипу, трафарету [10, с. 88]. Важлива якість майбутніх учителів – здатність подолати віджиті стереотипи та знайти нетрадиційні методи, прийоми, технології в освіті, прийняти на себе відповідальність за педагогічне новаторство.

Організація експериментальної перевірки системи підготовки майбутніх учителів до здійснення фасилітаційної взаємодії з учнями передбачає розуміння універсальних професійно значущих особистісних якостей майбутнього вчителя, зокрема педагога-фасилітатора. Це – освічена, гармонійно розвинена особистість, котра природньо (за власним бажанням) займається самоосвітою і саморозвитком; справедлива і чесна перед собою і колективом; зі сформованою історичною пам'яттю та знанням елементів народної культури; здатна ефективно організувати свій режим дня; корисний член суспільства; має мету та сенс життя; вміє вибудовувати людські взаємини; розрізняє духовність і бездуховність; намагається реалізувати свій творчий потенціал; здатна концентруватися на роботі; має навички спілкування в соціумі; активний організатор [8, с. 402].

Зазначені професійно-значущі якості досить ємні, однак, виходячи зі специфіки професійної діяльності майбутніх учителів, всі вони необхідні для вирішення освітніх завдань, розуміння суті при

розробці системи підготовки майбутніх учителів до здійснення фасилітаційної взаємодії з учнями.

Система підготовки майбутніх учителів до здійснення фасилітаційної взаємодії з учнями є сукупністю блоків, зв'язків, а також принципів і умов, необхідних для її реалізації, за допомогою технологій [1; 6, с. 108]. На підґрунті узагальнення й аналізу результатів проведеного пілотного дослідження нами було розроблено та теоретично обґрунтовано систему підготовки майбутніх учителів до фасилітаційної взаємодії з учнями закладів загальної середньої освіти, складовими частинами якої стали: цільовий, концептуальний, змістовно-технологічний, контрольний блоки. Ці блоки є взаємозумовленими та взаємопов'язаними. Їхнє органічне поєднання має забезпечити функціональну єдність усіх компонентів готовності майбутніх учителів до фасилітаційної взаємодії з учнями закладів загальної середньої освіти [6, с. 107].

Розуміння важливості здійснення фасилітаційної взаємодії педагога з учнями та системи їхньої підготовки дозволили виділити принципи її реалізації в педагогічному університеті: індивідуалізації навчання; принцип ситуативності; принцип наступності тощо [4, с. 362; 5, с. 5].

Індивідуалізація навчання полягає в тому, що особистість сприймається такою, якою вона є. Може бути конкретний студент або група студентів з індивідуальними та груповими особливостями. Кожен студент має юридичне і моральне право на отримання допомоги в покращеній ситуації, в якій він перебуває, із забезпеченням йому особистої безпеки за дотримання принципу «не нашкод» [2].

Другий принцип ситуативності – визначення мети та завдання педагогічної діяльності в життєвій ситуації. На основі прогнозованого матеріалу визначається мета та завдання. Мета – стимулювання доцільного прояву студента, що забезпечує успішність подолання його проблем і їхніх наслідків. Завдання в цій ситуації: послідовність алгоритму у вирішенні проблем, набуття студентом певного досвіду поведінки в подібній ситуації. Вирішення цих завдань, з одного боку, дозволить створити сприятливу обстановку, в якій студент зможе проявити себе, долаючи проблеми, з іншого – стимулює студента до корисної активності для подолання проблем і накопичення позитивного досвіду [2].

В основу принципу наступності було покладено декілька ідей, які визначили інтегрованість студентів з особливими адаптивними можливостями в освітній процес у педагогічному університеті та проявляються в тому, що вони стають частиною навчальних груп, сприймаються такими, якими вони є, успішні в навчанні, активні в міру індивідуальних можливостей у навчальній і позанавчальній діяльності [2].

Виділення не вирішених раніше частин загальної проблеми. Реалізація системи підготовки майбутніх учителів до здійснення фасилітаційної взаємодії з учнями представляє організацію освітньої діяльності, що містить такі етапи: інформаційно-аналітичний (збір інформації щодо цілісності знань, умінь і навичок у галузі професійних комунікацій майбутніх вчителів і викладачів педагогічних університетів); мотиваційний (організовується діяльність, спрямована на створення мотиваційної сфери для всіх суб'єктів освітнього процесу); планово-прогностична (складається перспективний план із реалізації всіх етапів системи); діяльнісний (реалізується система підготовки майбутніх учителів до здійснення фасилітаційної взаємодії з учнями); моніторинговий (організація оцінної діяльності процесу реалізації системи за необхідності внесення педагогічної корекції); результативний (порівняння отриманих результатів, підведення підсумків реалізації системи).

Мета статті полягає у виявленні впливу теоретично обґрунтованої, розробленої й експериментально перевіреної системи підготовки майбутніх учителів до здійснення фасилітаційної взаємодії з учнями на рівень сформованості готовності до цього виду діяльності.

Завдання статті: 1) визначити суть понять «фасилітаційна взаємодія» та «педагог-фасилітатор» за нашим розумінням; 2) віддзеркалити розробку системи підготовки майбутніх учителів до здійснення фасилітаційної взаємодії з учнями та її реалізацію в освітній процес; 3) визначити динаміку сформованості готовності майбутніх учителів до здійснення фасилітаційної взаємодії з учнями на констатувальному та контрольному етапах педагогічного експерименту.

Виклад основного матеріалу. У процесі реалізації розробленої нами системи підготовки майбутніх учителів до здійснення фасилітаційної взаємодії з учнями ми діяли відповідно до правил викладача-фасилітатора, набутими у процесі освітньої діяльності: комфортне освітнє середовище створюється і розвивається насамперед через гармонійний стан педагога – на основі сформованої компетентності, відкритості, чесності, відданості педагогічній справі; правильному стимулюванню або мотивуванню професійного зростання кожного студента (залежно від ситуацій); заохочення до формування позитивних (підтримуючих) міжособистісних стосунків і спілкування у групі на основі співпраці, цінностей прав і свобод особистих і ближнього, толерантності, уміння до командоутворення; надання відповідальності студентам за результати їхньої власної творчості; сам процес навчання має активізувати пізнавальну діяльність студента, викликати інтерес і формувати допитливість, бути різним за формами навчання

(пам'ятати афоризм О. де Бальзака: «Процес пізнання нескінченний»); також необхідно заохочувати студентів до незалежних суджень, критичних роздумів (нагадувати афоризм Сократа: «Все піддається сумнівам»), уяви та творчості, прагнення до досліджень та оновлення понятійного наукового апарату, знайомства з новими концепціями та технологіями в освіті тощо.

Використовуючи метод спостереження у процесі проведення занять спецкурсу «Підготовка майбутніх учителів до здійснення фасилітаційної взаємодії з учнями», ми переконалися, що студенти досить непогано опановують технологію фасилітаційної взаємодії та вчать відрізняти, в яких випадках він виступає фасилітатором, а в яких – сам «гальмує» розвиток освітнього процесу, виступаючи в ролі інгібітора.

Практика реалізації системи підготовки майбутніх учителів до здійснення фасилітаційної взаємодії з учнями показала, що найбільш продуктивними є тренінгові та синергетичні організаційні форми навчання майбутніх педагогів: ділові та рольові ігри, дискусії, «мозкові штурми», колективні розробки та захисти або демонстрації проєктів, метод кейсів, «перевернутий клас», командна організація подій.

Форми, що активізують всі напрями пізнавальної діяльності майбутніх учителів, містять цілий комплекс виховних і навчальних заходів: семінари та конференції, тематичні дискусії та рольові ігри, лекторії, диспути та тренінги, практикуми та круглі столи, конкурси та розробка соціально-педагогічних проєктів.

У процесі реалізації розробленої технології ми дійшли висновку, що університетські форми та методи, які активізують пізнавальну діяльність студентів, виступаючи «містком» між теорією і практикою, надають можливість: сприяти в розширенні можливостей студента щодо опанування професійно-педагогічної майстерності; оволодіти широким спектром форм, методів, засобів і прийомів для гнучкої побудови освітніх програм, підвищення ефективності педагогічної діяльності.

Важливим чинником успішності реалізації системи підготовки майбутніх учителів до здійснення фасилітаційної взаємодії з учнями є методологічна культура викладача вищої школи, яка вчить основам методології педагогіки та сприяє застосуванню цих знань у процесі вирішення педагогічних ситуацій [9, с. 123].

За умов реалізації системи підготовки майбутніх учителів до здійснення фасилітаційної взаємодії з учнями резонансно виникає професійний інтерес до рефлексії власної діяльності, прагнення передбачити новий стан себе, бачення мети діяльності (покращення системи освіти через власну діяльність, модель заняття, навчально-методичний комплекс, навчальний посібник, підручник, проєкт

гранту, наукову статтю, методичні рекомендації, реферат, дисертацію) тощо.

У деяких студентів у процесі реалізації системи виникає прагнення отримання нового для них статусу: лаборанта, помічника викладача, консультанта тощо.

Практика реалізації розробленої нами системи підготовки майбутніх учителів до здійснення фасилітаційної взаємодії з учнями переконливо показала, що методи у професійній освіті мають бути організаційно-діяльнісні, за допомогою їх забезпечується технологія самоорганізації. Значна роль в оволодінні подібною технологією в нашому педагогічному експерименті належала методиці оцінювання результату. Процес підготовки майбутніх учителів до здійснення фасилітаційної взаємодії з учнями ми розглядали як багатогранну і взаємозумовлену діяльність студентів і викладача, спрямованої на відбір, систематизацію та подання навчальної професійно орієнтованої інформації викладачем; сприйняття, осмислення, переробку й оволодіння цією інформацією студентами; організацію викладачем свідомої, результативної, раціональної діяльності кожного студента щодо опанування і набуття нових навичок і вмінь через власний практичний досвід задля найліпшого використання в майбутній професійній діяльності.

Загальна стратегія в нашому педагогічному експерименті представляє поетапне засвоєння студентами необхідної навчальної інформації. Сказане вище підтвердило необхідність обліку в професійній підготовці майбутніх учителів планомірного формування розумових дій, що містить обґрунтування основних етапів передачі дії із зовнішнього, матеріального, у внутрішнє, усвідомлене.

В освітньому процесі Харківського національного педагогічного університету імені Г.С. Сковороди в межах проведення педагогічного експерименту ефективність навчання розглядалася з позиції взаємопов'язаних позицій: взаємодії студентів, які працюють за умов фасилітації, з урахуванням їх сформованого професіоналізму, особистісних і соціально-психологічних якостей; взаємовпливу фасилітаційного освітнього середовища педагогічного університету й особистості майбутнього вчителя в ньому.

Сенс існування освітньої системи педагогічного університету в контексті цього дослідження (реалізації системи) – це фасилітація змін у бік покращення різних сфер особистості студента (моральної, інтелектуальної, емоційної, вольової) та створення культурно-підтримуючого освітнього середовища.

Щоб контролювати загальну ситуацію в різних галузях життя навчальної групи як дисипативної системи, була використана технологія точкових впливів, які і визначали потрібний напрям роз-

витку системи. Завдяки синергії (співпраці, взаємодії, множенню енергії) набуття знань у процесі фасилітації стає надзвичайно креативним і оптимальним [11, с. 36].

У процесі рефлексії освітньої діяльності в межах проведеного педагогічного експерименту з реалізації системи підготовки майбутніх учителів до здійснення фасилітаційної взаємодії з учнями студенти поступово приходять до розуміння, що шляхом «резонансного впливу» досягаються бажані результати, реалізуються близькі, середні та дальні перспективи в самоактуалізації майбутнього педагога, уточнюється суть синергії (а саме її позитивний прояв), спільна діяльність стає продуктивнішою, бо група мотивує її до більш високого ступеня; синергетичний ефект значніше, якщо здійснюється фасилітація широкого партнерства університету з різними інститутами громадянського суспільства.

Експериментальна робота щодо реалізації системи підготовки майбутніх учителів до фасилітаційної взаємодії з учнями закладів загальної середньої освіти упродовж 2018–2020 рр. У педагогічному експерименті взяли участь 606 студентів (310 студентів склали експериментальну групу (ЕГ), 296 студенти – контрольну групу (КГ)) різних спеціальностей із галузей знань 014 – середня освіта. В ЕГ на формувальному етапі педагогічного експерименту було впроваджено розроблену систему, а в КГ освітній процес протікав традиційно, без змін.

Позитивні результати у процесі реалізації системи були отримані, оскільки на *мотиваційному* етапі організовувалися і проводилися творчі зустрічі з фахівцями, професіоналами педагогічної праці, соціологами; робота в дискусійних клубах; участь у факультативах «Педагог-дослідник», «Педагогічне проектування». На *діяльнісному* етапі проводилися семінари-тренінги «Педагогічна культура педагога», «Мистецтво мовної взаємодії», «Невербальна культура педагога» тощо. Через активізацію діяльності студентів на семінарах забезпечувалося осмислення розуміння фасилітативності щодо різних категорій учнів. Також на цьому етапі студенти брали участь у: роботі клубу «Трибуна сучасного педагога»; студентських науково-дослідних лабораторіях «Проблеми педагогічної взаємодії», «Мистецтво педагогічного планування», «Соціально-педагогічний супровід важких дітей».

Моніторинговий етап дозволяв закріплювати основи технології фасилітаційної взаємодії в різних педагогічних ситуаціях як у навчальній, так і у позанавчальній час із певними категоріями здобувачів освіти. Особлива роль на цьому етапі належала педагогічним практикам; участі студентів в організації та проведенні студентських олімпіад, наукових конференцій, тематичних круглих столів;

участі студентів у волонтерській роботі по соціально-педагогічній допомозі дітям інтернатських організацій, у роботі дитячих таборів.

Реалізація розробленої системи на *результативному* етапі дозволила проявити ініціативу і самостійність для показу творчих студентських презентацій за результатами проходження практик; публічну демонстрацію командних проектних робіт починаючи з першого курсу навчання; для участі у конкурсних студентських роботах «Кращий етюд про педагогічну професію», «Модель школи майбутнього», в щорічному фотоконкурсі «Щасливе дитинство».

Особлива роль у реалізації завдань цього етапу належала стажуванню випускників (науково-дослідній практиці у ЗВО), де вони на практиці могли перевірити свої сили – власну готовність до фасилітаційної взаємодії з різними категоріями учнів.

У межах програми педагогічного експерименту реалізовано розроблений і апробований спецкурс «Підготовка майбутніх учителів до здійснення фасилітаційної взаємодії з учнями», що включає лекції, семінарські та практичні заняття (технологічну карту), роздатковий дидактичний матеріал, ділові й рольові ігри, тренінги, тести тощо.

Окрім цього, студенти експериментальної групи були залучені в науково-дослідну діяльність, що включає участь їх у наукових конференціях, круглих столах, семінарах тощо, в реалізації проєктів академічної мобільності студентів; у різноманітну волонтерську діяльність (допомогу і підтримку дітей із дитячого будинку; екологічні рейди по збереженню природи міста Харкова тощо).

На контрольному етапі педагогічного експерименту була проведена діагностика. Оцінювалися ті самі якісні характеристики і використовувалися ті самі методи, що і на констатувальному етапі. З метою розроблення програми дослідження було обґрунтовано вибір методів дослідження

(спостереження, анкетування, бесіди тощо), а також відповідних методик: «Діагностика цінностей і мотивів майбутніх учителів до фасилітаційної взаємодії з учнями закладів загальної середньої освіти» (мотиваційний критерій); «Діагностика знань, умінь, навичок майбутніх учителів до фасилітаційної взаємодії з учнями закладів загальної середньої освіти» (змістовий); «Діагностика рівня технологічної готовності майбутніх учителів до фасилітаційної взаємодії» (процесуальний); «Діагностика рівня особистісно-творчої готовності майбутніх учителів до фасилітаційної взаємодії» (особистісно-рефлексійний критерій).

Отримані результати у процесі підсумкової діагностики представлені в табл. 1 (де ПЕ – педагогічний експеримент).

Висновки. Аналіз представлених у табл. 1 результатів дозволяє стверджувати, що в експериментальній групі порівняно з контрольною відбулися істотні зміни. Вони свідчать про підвищення рівня сформованості готовності до фасилітаційної взаємодії, власного ставлення майбутніх учителів до своєї діяльності, сформованості професійно важливих якостей. З наведених даних щодо мотиваційного і змістового критеріїв видно, що початок експерименту характеризується переважанням низького рівня сформованості цих критеріїв. Після реалізації всіх етапів експерименту завдяки системі навчальних методик змінилися показники у бік покращення, що підтверджує ефективність впровадження фасилітаційної взаємодії в системі освіти вищої школи.

Аналіз результатів за процесуальним критерієм проілюстрував, що на початку експерименту всі студенти, які беруть участь у педагогічному експерименті (КГ і ЕГ), показали низький рівень сформованості основ фасилітаційної взаємодії. Завдяки впровадженню педагогічної системи в освітній процес в експериментальній групі кіль-

Таблиця 1

Узагальнені результати експериментальної роботи (у %)

Критерії	Рівні	ЕГ (310 осіб)			КГ (296 осіб)		
		На початку ПЕ	На кінець ПЕ	приріст	I зріз	II зріз	приріст
Мотиваційний	високий	25,2	69,7	+44,5	25,6	36,5	+10,9
	середній	31,0	25,2	-5,8	30,8	50,0	+19,2
	низький	43,8	5,1	-38,7	43,6	13,5	-30,1
Змістовий	високий	9,0	36,1	+27,1	8,3	17,9	+9,6
	середній	23,9	45,2	+21,3	24,4	62,8	+38,4
	низький	67,1	18,7	-48,4	67,3	19,3	-48,0
Процесуальний	високий	21,3	40,0	+18,7	20,5	30,8	10,3
	середній	36,1	40,0	+3,9	35,9	35,9	0
	низький	42,6	20,0	-22,6	43,6	33,3	-10,3
Особистісно-рефлексійний	високий	0	19,4	+19,4	0	5,8	+5,8
	середній	42,6	63,2	+20,6	42,3	56,4	+14,1
	низький	57,4	17,4	-40,0	57,7	37,8	-19,9

кість студентів із високим рівнем сформованості процесуального критерію підвищився на 18,7%, а в контрольній – на 10,3%. За особистісно-рефлексійним критерієм на початку експерименту всі студенти також показали низький рівень. У кінці педагогічного експерименту в експериментальній групі кількість із високим рівнем сформованості особистісно-рефлексійного критерію підвищився на 19,4%, а в контрольній – всього на 5,8%.

Таким чином, за результатами дослідження простежується позитивна динаміка підготовки майбутніх учителів до здійснення фасилітаційної взаємодії з учнями в експериментальній групі.

Перспективним для подальшого дослідження проблеми є вивчення запроваджених форм, методів і засобів підготовки майбутніх учителів до здійснення фасилітаційної взаємодії з учнями у країнах Євросоюзу.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Авдєєва І.М. Принципи педагогічної фасилітації. *Наукові записки Інституту психології ім. Г.С. Костюка АПН України*. 2005. № 26. Т. 1. С. 24–28.
2. Володько В. Педагогічна система навчання: теорія, практика, перспективи : навчальний посібник. Київ : Педагогічна преса, 2000. 198 с.
3. Галіцян О.А. Теоретичне підґрунтя проблеми застосування принципів педагогічної фасилітації у професійній діяльності вчителя сучасної школи. *Науковий часопис НПУ ім. М.П. Драгоманова. Серія 16: Творча особистість вчителя: проблеми теорії і практики*. 2012. № 18 (28). С. 129–132.
4. Прокопенко І.А. Форми, методи та прийоми організації фасилітаційної взаємодії. *Гуманізація навчально-виховного процесу*. 2019. № 6 (98). С. 357–367.
5. Прокопенко І.А. Визначення рівня готовності майбутніх учителів до фасилітаційної взаємодії з учнями школи (за результатами пілотного дослідження). *Теоретичні питання культури, освіти та виховання*. 2019. № 2 (60). С. 3–7.
6. Прокопенко І.А. Обґрунтування системи підготовки майбутніх учителів до фасилітаційної взаємодії з учнями закладів загальної середньої освіти. *Теорія та методика навчання та виховання*. 2019. № 47. С. 101–112. DOI: 10.34142/23128046.2019.47.09
7. Фісун О.В. Педагогічна фасилітація як багатозначний феномен. *Засоби навчальної та науково-дослідної роботи*. 2010. № 34. С. 133–139.
8. Хатунцева С.М. Самовиховання як компонент самовдосконалення вчителя. *Сучасні інформаційні технології та інноваційні методики навчання у підготовці фахівців: методологія, теорія, досвід, проблеми*. 2014. № 40. С. 398–405.
9. Шахматова О.Н. Педагогическая фасилітація: особенности формирования и развития. *Научные исследования в образовании*. 2006. № 3. С. 118–125.
10. Ogienko O. Facilitation in the context of pedagogical activities. *Advanced Education*. 2016. Issue 5. P. 85–89. DOI: 10.20535/2410-8286.70621
11. Tassou M. *Creative Facilitation*. Delft, Netherlands: VSSD, 2009. 124 p.